

Bakının yeni nizam kodu: sülh, suverenlik və strateji dəhlizlər



Qələbədən geosiyasi liderliyə gedən yol - Cənubi Qafqazın yenidən qurulmasında Azərbaycanın rolu

2020-ci ilin payızında başa çatan 44 günlük Vətən müharibəsi Azərbaycanın təkə hərbə-siyasi qələbəsi ilə nəticələnmədi; bu qələbə regionun geosiyasi arxitekturasında köklü dəyişikliklərə yol açdı. Azərbaycanın qələbəsi, Ermənistanın isə kapitulyasiyasının nəticəsi kimi meydana çıxan 10 noyabr 2020-ci il üçtərəfli Bəyanatı Bakının Cənubi Qafqazda yeni mərhələnin başlanğıcını qoyması, yeni strateji dövrün əsası kimi müəyyənləş-

di. Uzun illər “dondurulmuş münacişə zonası” kimi xarakterizə edilən region artıq yeni təhlükəsizlik mexanizmləri, nəqliyyat-kommunikasiya xətlərinin açılması və iqtisadi inteqrasiya perspektivləri ilə gündəmə gəldi. Azərbaycan müharibədən dərhal sonra yalnız hərbə nəticələrin möhkəmləndirilməsi ilə kifayətlənməyərək, daha geniş vizyon ortaya qoydu: regionun qarşıdurma məkanından əməkdaşlıq platformasına çevrilməsi.

Bu baxışın mərkəzində dayanan əsas layihələrdən biri Zəngəzur dəhlizi (TRIPP) təşəbbüsüdür. Hələ 2020-ci ilin noyabr razılaşması imzalanarkən Bakı regiondaxili kommunikasiyaların açılmasını gələcək inkişafın təməl şerti kimi irəli sürmüşdü. Bu ideya qısa müddətdə regional çərçivəni aşaraq Avrasiyanın tranzit xəritəsində mühüm yer tutmağa başlayacaqdı. Əgər 1994-cü ildə imzalanmış və tarixə “Əsrin müqaviləsi” kimi düşən enerji sazi-

şi Azərbaycanın global enerji xəritəsində yerini möhkəmləndirmişdisə, bölgənin həyatına yeni ştrixlər əlavə etmişdisə, yeni mərhələdə açılacaq nəqliyyat-logistika infrastrukturunu ölkənin strateji rolunu daha da genişləndirəcəkdə.

Bir nüansa mütləq diqqət yetirilməlidir - Zəngəzur dəhlizi (TRIPP) yalnız iki ölkəni birləşdirən yol deyil. Bu layihə Şərqi Qərbi, Şimali Cənubi arasında alternativ və təhlükəsiz tranzit xətti

formalaşdırmaq potensialına malikdir. Orta Dəhliz konsepsiyası çərçivəsində Azərbaycan artıq mühüm nəqliyyat qovşağına çevrilib. Bakı-Tbilisi-Qars dəmir yolu, Ələt Beynəlxalq Dəniz Ticarət Limanı və digər infrastruktur layihələri ölkənin tranzit imkanlarını artırır. Yeni təşəbbüs isə bu xəritəni daha da genişləndirərək Cənubi Qafqazı global ticarət marşrutlarının ayrılmaz hissəsinə çevirir.

Azərbaycanın təqdim etdiyi ye-

ni nizam modeli qarşıdurma və təcrid siyasətinə alternativ olaraq bərabər hüquqlu əməkdaşlıq prinsipinə əsaslanır. Bu yanaşma region dövlətlərinin suverenliyinə hörmət, sərhədlərin toxunulmazlığı və iqtisadi inteqrasiyanın təşviqini özündə ehtiva edir. Müharibədən sonrakı dövrdə rəsmi Bakı revanşist ritorikadan uzaq dayanaraq sülh gündəliyini ön plana çıxardı. Bu isə Cənubi Qafqazda uzunmüddətli sabitliyin əsas şerti kimi qiymətləndirilir.

Yeni iqtisadi dövr: Süveyş və Panamadan sonra Zəngəzur dəhlizi (TRIPP)...

Zəngəzur dəhlizi (TRIPP) müasir dövrün global iqtisadi transformasiyası fonunda xüsusi əhəmiyyət kəsb edir. Bu layihə çox zaman tarixi nəqliyyat arteriyaları ilə müqayisə olunur - məsələn, necə ki, Süveyş kanalı və Panama kanalı dünya ticarət marşrutlarını dəyişdirərək global iqtisadi dinamikanı yenidən formalaşdırmışdı, Zəngəzur dəhlizi (TRIPP) də Avrasiya məkanında analoji təsir gücünə malik ola bilər.

Layihənin mahiyyəti yalnız coğrafi keçid yaratmaqdan ibarət deyil. Burada əsas məqsəd Cənubi Qafqazı logistik körpüyə çevirməkdir. Azərbaycan müharibədən sonra formalaşdırıldığı təhlükəsizlik mühitini iqtisadi dividendlərə yönəltməyi bacardığı. Bu kontekstdə Orta Dəhlizin mövcud infrastrukturunu yeni segmentlə zənginləşir və tranzit müddətinin azalması, daşınma xərclərinin optimallaşdırılması kimi üstünlüklər ortaya çıxır.

Prezident İlham Əliyevin müx-

təlif beynəlxalq platformalarda, o cümlədən sonuncu Münhen Təhlükəsizlik Konfransında səsləndirdiyi fikirlər layihənin yalnız regional deyil, global əhəmiyyət daşıdığını göstərir. Müxtəlif iqtisadi güc mərkəzlərinin maraqlarının kəsişməyi nöqtədə yerləşən bu dəhliz həm Avropa, həm Asiya, həm də Yaxın Şərqi üçün alternativ marşrut deməkdir. Rəqəbat içində olan aktorların belə layihə ətrafında orta maraqa tapması Azərbaycanın diplomatik manevr imkanlarının genişliyini nümayiş etdirir.

Zəngəzur dəhlizi (TRIPP) həm də siyasi mesajdır: regionda sabitlik iqtisadi əməkdaşlıqla möhkəmlənə bilər. Bu xətt vasitəsilə Azərbaycan Naxçıvanla birbaşa quru əlaqəsini təmin edir, eyni zamanda region dövlətləri üçün yeni tranzit gəlirləri və investisiya imkanları yaradır. Beləliklə, layihə təkə infrastruktur təşəbbüsü deyil, strateji inteqrasiya platformasıdır.

Sabah üçün: qalib dövlətin sülh təşəbbüsü...

Zəngəzur dəhlizinin (TRIPP) reallaşması birbaşa sülh prosesinin uğurundan asılı idi. Başqa sözlə, bu dəhliz “sülhün meyvəsi” kimi ortaya çıxır. Azərbaycan hər zaman açıq şəkildə bəyan edib ki, regionda qalıcı sabitlik olmadan böyükmiqyaslı iqtisadi layihələrin icrası mümkün deyil. Bu isə Ermənistanla münasibətlərin normalaşdırılmasını zəruri edir.

Bir az keçmişə qayıdaq: Rəsmi Bakı 2022-ci ilin martında 5 baza prinsipindən ibarət sülh təşəbbüsü ilə çıxış etdi. Bu prinsiplər qarşılıqlı olaraq ərazi bütövlüyünün tanınması, sərhədlərin delimitasiya və demarkasiyası, kommunikasiyaların açılması və dövlətlərin bir-birinin daxili işlərinə qarışmaması kimi fundamental müdələləri əhatə edirdi. Qalib tərəfin bu cür beynəlxalq hüquqa əsaslanan təşəbbüsü irəli sürməsi beynəlxalq ictimaiyyət tərəfindən diqqətlə, hətta bir az da təəccüblə qarşılandı. Qalib

dövlət, Ermənistanın silahlı gücünü məhv edən dövlət, 30 illik münacişəyə cəmi 44 gündə son qoyan bir dövlət bütün beynəlxalq hüquq kodekslərinin gözlənilməsi, ərazi bütövlüklərinin və suverenliklərin qarşılıqlı tanınması, yenə də beynəlxalq hüquq əsasında delimitasiya və demarkasiya aparılması və bu kimi təkliflər irəli sürürdü.

Azərbaycanın bu xoşməramlı təklifi isə Ermənistan tərəfindən ləng qarşılandı - proses asan irəliləmədi. Ermənistan revanşist qüvvələrin mövcudluğu, regiondakı xarici aktorların maraqları və müxtəlif təxribat cəhdləri, xüsusilə Qarabağdakı separatçıların təslim olmaları sülh gündəliyini ləngidirdi. Azərbaycan isə mövqeyində ardıcıl olaraq qaldı: “bizə yalnız öz torpağımız lazımdır”. Bu prinsip beynəlxalq hüquqa uyğun şəkildə suverenliyin tam bərpasını nəzərdə tuturdu.

Sülh prosesinin məntiqi nə-

ticesi olaraq Qarabağda qeyri-qanuni silahlı birləşmələrin ləğvi və dövlət suverenliyinin tam təmin olunması regionda yeni mərhələnin başlanğıcını qoydu. Bundan sonra artıq iqtisadi

sadi əməkdaşlıq məsələləri daha real müzakirə predmetinə çevrildi. Beləliklə, sülh və inkişaf bir-birini tamamlayan iki paralel xətt kimi formalaşdı.

Sülhə yanaşma: Beynəlxalq platformalar və geosiyasi dinamika

2022-2023-cü illərdə regionda formalaşan sülh prosesi müxtəlif beynəlxalq platformaların da diqqət mərkəzinə çevrilmədi. Brüssel və Soçi formatları çərçivəsində keçirilən görüşlər regionun gələcəyi ilə bağlı müzakirələr üçün meydan rolunu oynayırdı. Lakin bu platformalarda böyən vasitəci maraqları prosesin obyektivliyinə təsir göstərirdi. Azərbaycan problemin həlli üçün danışıqlar və sülh prosesi yaratmağa çalışırdı, özünü “vasitəçi” sayanlar isə yaranan situasiyadan yararlanmaq, sui-istifadə etmək, prosesi öz maraqlarına yönəltmək fikrində idilər. Bu isə nəticə etibarilə bu masaların ikisinin də fiaskosu ilə nəticələndi. Xüsusilə Avropa İttifaqı Şurasının təşəbbüsü ilə keçirilən Brüssel görüşləri müəyyən mərhələdə Fransanın qeyri-rasional mövqeyi səbəbindən

çətinliklərlə üzləşdi. Parisin birtərəfli yanaşması balanslı dialoqa mane olurdur. Nəticədə proses arzuolunan sürətlə irəliləmədi. Soçi formatı isə Rusiya faktorunun təsiri altında idi və regional reallıqların dəyişməsi fonunda əvvəlki çəkisini qorumaqda çətinlik çəkirdi.

Antiteror əməliyyatlarından sonra isə bu prosesin də həm məcrası, həm də mahiyyəti dəyişdi. Azərbaycan artıq əsas diqqəti ikitərəfli danışıqlara yönəltdi. Bu model vasitəçilik institutundan asılılığı minimuma endirdi. Münacişə artıq başa çatmışdı və iki suveren dövlət arasında münasibətlərin normalaşdırılması üçün birbaşa dialoq daha effektiv hesab olunurdu. Bu yanaşma diplomatik məsuliyyəti birbaşa tərəflərin üzərinə qoyur və nəticəyönümlü mexanizmlər formalaşdırırdı.

İkili format daha uğurludur: Vasitəçidən təşkilatçıya...

Beləliklə, beynəlxalq platformalar fonunda Azərbaycan öz milli maraqlarına uyğun çevik diplomatik strategiya həyata keçirdi. Bu strategiya regionun gələcəyini xarici manipulyasiyalardan qorumağa yönəlmişdi. Vurğulandığı kimi, Azərbaycan problemin həlli ilə bağlı vasitəçi axtarmırdı - 25 ildən artıq özünü vasitəçi kimi qələmə vermiş ATƏT-in Minsk qrupunun fəaliyyət(sizliyi) göz önündə idi. Azərbaycan artıq iki-

tərəfli görüşlərə start verirdi. Bu ikitərəfli görüşlərə isə müxtəlif ölkələr ev sahibliyi etdi - həmin ölkələr vasitəçi olmaq niyyətlerini ifadə etmədilər. Məsələn, Qazaxıstan bu kimi görüşlərə ev sahibliyi etsə də görüşlərdə vasitəçi qismində iştirak etmədi. Bu isə məqbul bir hal idi - çünki artıq münacişə bitmişdi və iki dövlət arasında münasibətlərin normallaşması prosesində hansısa bir vasitəçiyə ehtiyac yox idi.

təqdim olunurdu. Vaşinqton görüşü həm də onu göstərdi ki, regionun gələcəyi birbaşa tərəflərin iradəsindən asılıdır və xarici aktorların rolu yalnız dəstək və şəhidlik funksiyası ilə məhdudlaşa bilər.

Bu mərhələdə Zəngəzur dəhlizi (TRIPP) və digər nəqliyyat layihələri konkret icra müstəvisinə keçdi. İnvestisiya axınları, regional iqtisadi inteqrasiya və ticarət döviyyəsinin artımı üçün real imkanlar yarandı. Azərbaycan Avrasiyanın logistik mərkəzi kimi mövqeyini daha da möhkəmlən-

Yeni mərhələ: Vaşinqton Zirvəsinin strateji nəticələri və yeni yol xəritəsi

dirdi. Bu, Bakının Cənubi Qafqaz üçün yaratdığı yeni reallığın gələcək strateji yol xəritəsinə çevrildi. Vaşinqton Zirvəsinə imzalanan sənədlər, əldə olunan razılaşmalar yeni dövrün başlanğıcını qoydu, Avrasiyada yeni bir gələcəyi formalaşdırdı. Münhen təhlükəsizlik konfransındakı panel iclasında Prezident İlham Əliyev Zəngəzur dəhlizinin (TRIPP), Şərqi-Qərbi ticarət imkanlarının nələr vəd etdiyini bütün incəlikləri ilə aydın şəkildə ifadə etdi. Sitat: “Ötən il biz Azərbaycan vasitəsilə daşınan yüklərin 100 mindən artıq nəqliyyat vahidi üzrə rekord göstərici əldə etdik. Bir neçə ildən sonra həmin göstərici 200 min və hətta 300 min nəqliyyat vahidinə çatacaq. Hədəf 500 min nəqliyyat vahididir. Biz bu məqsədlə artıq dəniz limanımızın genişləndirilməsinə başlamışıq və hazırda orada sərmayələr yatırılır.

Regional bağlantı layihələri. Söhbət təkə dəmir yollarından getmir, həmçinin fiber-optik kəbllər də nəzərdə tutulur. Hazırda Xəzər dənizinin dibi ilə fiber-optik kabelin çəkilməsi üzərində

Mərkəzi Asiyadakı tərəfdaşlarımızla sıx işləyirik. O, bu il hazır olmalıdır və Ermənistanla sülh qurulduqdan sonra yeni imkanlar əldə olunub. Azərbaycan Ermənistanla ehtiyatlı yanaşma ilə regionda sülhün bərpasını təmin etməyə çalışır. Azərbaycan hazırda öz ərazisində dəmir yolunun çəkilməsinə başlamışdır. Azərbaycan hazırda öz ərazisində dəmir yolunun çəkilməsinə başlamışdır. Azərbaycan hazırda öz ərazisində dəmir yolunun çəkilməsinə başlamışdır. Azərbaycan hazırda öz ərazisində dəmir yolunun çəkilməsinə başlamışdır.

Bu gələcək üçün yeni imkanlar, təhlükəsizlik və inkişaf deməkdir. Beləliklə, 8 avqust tarixini yalnız siyasi sənədin imzalanması kimi deyil, regionun iqtisadi və geosiyasi xəritəsinin yenidən çəkilməsi kimi qiymətləndirmək olar.

Siyasi iradənin və strateji baxışın məhsulu

Azərbaycanın yeni nizam konsepsiyası hərbə qələbədən sonra formalaşan siyasi iradənin və strateji baxışın məhsuludur. Bu model qarşıdurma ritorikasını deyil, qurulandığı kimi, bərabər hüquqlu əməkdaşlığın ön plana çıxarır. Region dövlətlərinin suverenliyinə hörmət, beynəlxalq hüquqa əsaslanan münasibətlər və iqtisadi inteqrasiya bu konsepsiyanın əsas sütunlarıdır.

Zəngəzur dəhlizi (TRIPP) və Orta Dəhliz təşəbbüsləri Azərbaycanın uzunmüddətli inkişaf strategiyasının tərkib hissəsidir. Bu layihələr yalnız tranzit gəlirləri deyil, həm də regionda qarşılıqlı əməkdaşlıq mexanizmi yaradır. İqtisadi əməkdaşlıq isə siyasi sabitliyin mühüm təminatlarından biridir. Sülh sazişinin paraflanması

və köhnə vasitəçilik mexanizmlərinin aradan qalxması Cənubi Qafqazda yeni mərhələnin başladığını təsdiqləyir. Azərbaycan bu prosesdə təşəbbüskar və aparıcı aktor kimi çıxış edir. Yeni reallıq göstərir ki, güc yalnız hərbə qələbə ilə ölçülmür; strateji baxış, diplomatik çeviklik və iqtisadi inteqrasiya təşəbbüsləri də dövlətin qüdrətini müəyyən edən əsas amillərdir.

Beləliklə, Azərbaycanın yeni nizam kodu region üçün inkişaf, sabitlik və qarşılıqlı fayda modeli təqdim edir. Bu modelin uğuru isə tərəflərin üzərinə düşən məsuliyyətin dərk olunmasından və əldə olunmuş razılaşmaların praktik icrasından asılı olacaqdır.

Pərviz SADAYOĞLU